

VJEKOSLAV MAŠTROVIĆ, PRVI ZAGOVORNIK ZDRAVSTVENOG TURIZMA U NINU

THEODOR DÜRRIGL, Zagreb
ŽELIMIR MAŠTROVIĆ, Zadar

UDK: 338.48(497.5 Nin)
Pregledni rad

Primljeno: 4. X. 1993.

Autori ukazuju na fenomen suvremenog turizma koji se u svijetu, osobito poslije drugoga svjetskog rata, masovno razvio. Činjenica je da su osnovne aktivnosti u turizmu direktno ili indirektno vezane za poboljšanje ili održavanje zdravlja, dok su ostale pojave prateće, te ga upotpunjuju i uljepšavaju. To su u nas, odmah poslije drugoga svjetskog rata, uočili samo rijetki, neshvaćeni i od tada rigidnih struktura »narodne« vlasti poprijeko gledani, pojedinci. Jedan od tih pionira turizma bio je i Vjekoslav Maštrović, koji je već tada osim klasičnog, uočio i selektivne oblike turizma u Zadru: kongresnog, nautičkog, a posebno zdravstvenog turizma u Ninu, Starigradu i dr.

Korištenje prirodnih ljekovitih čimbenika sve više privlači modernog čovjeka koji za vrijeme godišnjeg odmora želi unaprijediti svoje zdravlje. Suvremena medicina procijenila je njihove vrijednosti i odredila indikacije za pojedine bolesti kao i kontraindikacije za takvo liječenje.

Ninska laguna bogata je prirodnim resursom, morskim ljekovitim peloidom-limanom. Njegovo korištenje po predaji datira od prošlog stoljeća, ali neke iskopine ukazuju i na tipične rimske terme, pa postoji pretpostavka da su ga već i Rimljani koristili.

Prva ideja za gradnju lječilišta u Ninu javila se u Beču pred prvi svjetski rat, koji je tu akciju i zaustavio. Prva analiza ninskog peloida izvršena je fizikalnom metodom 1953. god., a kemijskom 1968. god. Projekti za izgradnju učinjeni su 1971. god., a zatim 1975., 1979. i 1981. god. Tijekom ljeta peloid se, na otvorenom koristi 1965. god. i potom od 1967. do 1969. god., no bez posebne evidencije. U vremenu od 1970. do 1990. god. liječenje su provela 7802 bolesnika, a rezultat je u 75-85% bio povoljan; poboljšanja traju od nekoliko mjeseci do više godina.

Vjerujemo da će se realizacija sustavnog i stručnog korištenja ljekovitih prirodnih čimbenika Ninske lagune na odgovarajućoj, visokoj znanstvenoj i medicinskoj, a i gospodarskoj razini, uskoro dogoditi i da će Nin postati atraktivno lječilišno mjesto na jednom od bisera Europe, hrvatskoj obali Jadrana.

Tako će vizija koju je Vjekoslav Maštrović prvi predosjetio i podsticao postati stvarnost. Stoga njemu u spomen autori posvećuju ove retke.

Suvremeni turizam koji se počeo razvijati krajem pedesetih godina našega stoljeća, pošto su se ljudi donekle oporavili od strahota drugoga svjetskog rata, poprimio je vremenom tolike razmjere da danas možemo govoriti gotovo o »sezonskoj seobi naroda«. Milijuni ljudi ljeti napuštaju svoje domove kako bi proveli dopust podaleko, pa i što dalje od njih. Razumije se da je u tome, uz poratnu obnovu gospodarstva i podizanje životnog standarda važnu ulogu odigrao i silan razvoj tehnike, pa je izgrađena gusta mreža suvremenih autocesta, a masovna proizvodnja vozila svake vrste i liberalizacija propisa o prelaženju granica bili su čimbenici koji su podsticali na ljetovanje u živopisnim krajevima na obalama Sredozemnoga mora.^(1,2) Ponuda relativno jeftine opreme za kampiranje i uređenje nepreglednog broja kampova uz more napokon je od mnogih turista učinilo prave »civilizirane nomade« koji su čitav odmor provodili putujući s jednog mjesta na drugo, u želji da upoznaju što više od onih lijepih ili znamenitih mjesta o kojima ih je prethodno sasula prava kiša dobro organiziranih promidžbenih informacija. Hrvatska jadranska obala bila je, pak, unatoč grčkoj, talijanskoj i španjolskoj rivijeri, oduvijek posebno privlačna i to prvenstveno zbog svoje gotovo jedinstvene prirodne ljepote. Mnogi drugi elementi koje obično svrstavamo u područje uslužnih djelatnosti, a koje turist u sve većoj mjeri očekuje i traži kao svoj »ferijalni komfor«, u nas su dugo bili zanemareni, pa smo u pojedinim aspektima turizma nepotrebno zaostajali za nekim drugim turističkim zemljama.

Razvijanje turizma nesumnjivo je od posebne važnosti u sklopu cjelokupnog gospodarstva naše zemlje. Veliko priznanje zaslužuju oni koji ga već sada u nas razvijaju u često teškim, pa i pravim ratnim uvjetima. I upravo u ovom okviru, kad se gotovo nameće usporedba s prilikama nakon drugoga svjetskog rata, treba naglasiti zaslugu Vjekoslava Maštrovića za razvoj turizma u sjevernoj Dalmaciji. Odmah nakon rata, u još razrušenom Zadru, on je dalekovidno uočio mnoge pravce u kojima valja razvijati poratnu izgradnju na našoj obali, a osobito u njegovu voljenom Zadru. Kao prvi predsjednik Turističkog društva u Zadru i prvi predsjednik Nacionalnog parka »Paklenica« uložio je ne samo mnogo truda i rada, nego i pregršt originalnih zamisli i prijedloga u revitalizaciju »zadarske rivijere«. Stalno je podsticao i druge u tome.^(3, 4, 5) Ali i više od toga: kao polihistor, erudit i prije svega humanist *par excellence*, sagledavao je fenomen turizma, koji je gotovo eksplozivno rastao, u svim njegovim dimenzijama, a napose u suodnosu i djelovanju na čovjekovo zdravlje. Nebrojeno je puta upravo nama dvojici,

kao liječnicima, ukazivao na mogućnosti korištenja našega mora i primorja za liječenje određenih bolesti i predlagao ne bi li se naročito prirodni čimbenici u Ninskoj laguni - insolacija, toplo more, pješčane plaže i morski mulj - mogli znanstveno istražiti i stručno-medicinski primijeniti u liječenju određenih bolesti.

Sigurno nije slučaj da toliko mnoštvo turista iz kontinentalnih zemalja ljeti hrli na more. Blagotvorno djelovanje morske klime na čovječji organizam odavna je uočeno. Ono je zacijelo bilo poznato liječnicima stare Grčke, a u starome Rimu je znameniti liječnik Galen (u I. stoljeću prije Krista) preporučivao putovanje brodom.⁽⁶⁾ U nas se počeci terapijskog iskorištavanja morske klime javljaju u prošlom stoljeću, kad su se u Rovinj upućivali bolesnici sa »skrofulozom« (tuberkulozom limfnih čvorova na vratu), kad je Opatija (1875.) proglašena lječilišnim mjestom, kad je u Crikvenici (1888.) započeo zdravstveni turizam itd.^(6,7) Postupno niču ustanove u kojima se boravak u primorskom kraju, pod liječničkim nadzorom, indicira ne samo radi oporavka, nego upravo radi liječenja određenih bolesti, gdjekad kao jedina, a većma kao jedna od metoda kompleksnog liječenja. I tako se - uz već odavna poznatu »balneoterapiju« (tj. liječenje u toplicama) - postupno razvija još jedan oblik terapijske primjene »prirodnih ljekovitih čimbenika« mora i njegova priobalja, »talasoterapija«. A kad je 1890. osnovano i međunarodno društvo za talasoterapiju, ona postaje znanstvenom granom u okviru medicine.⁽⁶⁾

Učinak talasoterapije uvjetovan je kompleksnim djelovanjem više čimbenika. Osnovni su: termički kompleks (što ga čine temperatura i strujanje zraka, infracrvene Sunčeve zrake, tople morske kupke i primjena toplih peloida), aktinički kompleks (Sunčeve zrake vidljivog svijetla, a napose ultraljubičaste) i aerički kompleks (sastav zraka, tj. prisutnost aerosola od eteričnih ulja, natrijeva klorida i joda, odsutnost gradskog smoga i većine alergena te povećani sadržaj ozona i vlažnost zraka). Razumije se da takvi čimbenici djeluju na čovječji organizam nespecifično, podižući i podstičući njegove obrambene sposobnosti, njegov metabolizam, imunološko obrambene mehanizme i dr. Pa kako je profilaktičko djelovanje boravka u primorju odavna uočeno, tako je vremenom utvrđeno i terapijsko djelovanje netom nabrojanih činitelja, pa se talasoterapija u užem medicinskom smislu afirmirala naročito kod nekih nespecifičnih kroničnih bolesti organa za disanje (npr. kroničnog bronhitisa i laringitisa i bronhijalne astme), nekih kroničnih bolesti kože (prije svega psorijaze, ali i drugih dermatoza) te kod rahitisa i koštano-

zglobne tuberkuloze kao bolesti koje, iako sustavne (oštećen metabolizam, prisutna infekcija) najjače oštećuju organe za kretanje. Od terapijskih postupaka primjenjivale su se (ili bolje rečeno, provodile) zračne i sunčane kupelji, vježbe disanja i aparturne inhalacije te kupke u moru.

Budući da se spektar bolesti vremenom uvijek donekle mijenja, a osobito se mijenja stajalište znanstvene i školske medicine prema njima, od 20-ih su godina ovoga stoljeća kronične reumatske bolesti privukle pozornost zdravstvene službe u većini europskih zemalja i to s dva osnovna razloga: zbog svoje »masovnosti« (u prosjeku, gotovo svaki sedmi bolesnik koji se prvi put javi liječniku primarne zdravstvene zaštite boluje od neke reumatske bolesti ili tegobe), kao i zbog toga što oštećujući organe lokomotornog sustava smanjuju radnu sposobnost, često i sposobnost za kretanje, a nerijetko izazivlju trajnu invalidnost. U toj širokoj skupini bolesti kojima uzrok još uvijek nije otkriven, ali je zacijelo mnogovrstan jer su i reumatske bolesti međusobno raznorodne, nije moguće provoditi uzročno liječenje.⁽⁸⁾ Stoga se, pažljivo i razborito, provode postupci kojima se (prema iskustvu) suzbijaju ili uklanjaju simptomi i znakovi postojeće bolesti, a to uz lijekove zahtijeva kompleksnu i upornu fizikalnu terapiju. Kako pak fizikalna terapija, *per definitionem*, znači primjenu različitih oblika fizikalne energije (pa prema tome obuhvaća npr. elektroterapiju, termoterapiju, mehanoterapiju i dr.), razumije se da i primjena takozvanih »prirodnih ljekovitih čimbenika« spada u domenu njenih zahvata.

Silan porast broja invalidnih osoba što je posljedica brojnih ozljeda u sve prisutnijoj industriji, sve gušćem prometu i u ratovima, što nas sve prati od početka ovoga stoljeća, urodio je razvojem još jedne nove medicinske djelatnosti, a to je rehabilitacija, tj. osposobljavanje invalidne osobe za rad i samostalan život unatoč oštećenju koje je zadobila ranjavanjem, ozljedom ili bolešću.⁽⁹⁾ Hrvatska je bila među prvim zemljama u Europi koja je već za prvoga svjetskog rata imala - čak i po današnjim mjerilima posve suvremeni - institut za rehabilitaciju ranjenih hrvatskih vojnika, što ga je 1915. godine u Zagrebu osnovao B. Špišić.⁽¹⁰⁾ U medicinskoj rehabilitaciji lokomotornih invalida fizikalna terapija ima pogotovu izuzetno veliku vrijednost jer je u toj domeni rada ponajvažnija kinezioterapija, dakle medicinska gimnastika, a često i opskrba invalida određenim pomagalicama. Djelotvornost pak medicinskih vježbi - osim samoga njihova programa koji polazi od načela kineziologije i prilagođuje se psihofizičkim sposobnostima pojedinog rehabilitanta - uvelike ovisi o neposrednoj okolini u kojoj se izvode, dakle o mikroklimi i o mediju

u kojem se rehabilitant nalazi. Najprikladniji, versatilni medij za kinezioterapiju bolesti i ozljeda sustava za kretanje je voda, dakako s određenim stupnjem topline. A osnovni preduvjet za učinkovito izvođenje vježbi je prethodno opuštena muskulatura što se postiže lokalnim ili općim zagrijavanjem bolesnikova (ili ozljeđenikova) tijela. Pa kako je morska voda prisutna u neograničenoj količini, dobila je upravo talasoterapija posve novo značenje i novu odrednicu u sklopu suvremene rehabilitacijske medicine.⁽¹¹⁾ Četiri gotovo specifična elementa koja odlikuju talasoterapiju (a u određenom slučaju mogli bismo reći i »talaso-rahabilitaciju«) su Sunčevo svjetlo, topla morska voda, topli peloidi i topli pijesak (psamoterapija). Sama se rahabilitacija mora provoditi u specijaliziranim medicinskim ustanovama; samovoljno sunčanje, kupanje i »mazanje blatom« ostavlja se tek zdravim turistima, ali se i tu sve više ostvaruje prisustvo liječničkog nadzora i savjetovanja, u smislu šireg »zdravstvenog turizma«. Navedene pak ustanove treba osnivati upravo na onim mjestima priobalja, na kojima će se naći svi netom nabrojani elementi talasoterapije, pa se to naročito odnosi na nalazišta posebnog morskog peloida, tzv. limana.^(12,13)

Na našoj Jadranskoj obali ima nekoliko prirodnih nalazišta limana. Limani nastaju u mirnim, plitkim morskim uvalama u koje utječe rijeka ili potok. Pri njihovu nastajanju taloži se i zamuljuje materija koju donose i slatka i slana voda, pa oni stoga imaju osobite karakteristike koje ih razlikuju od ostalih vrsta ljekovitih peloida. Na našoj je obali posebno istraživani liman u Ninskoj laguni, pa se našlo da je visoke kakvoće i izrazito prikladan za primjenu u terapijske svrhe.⁽⁹⁾ No Ninska laguna, za razliku od nekih drugih peloidnih nalazišta na našoj obali, ima i sve druge elemente, naime doista čist i nezagađen zrak, mirnu i plitku, relativno toplu morsku vodu, obilnu insolaciju i preobilje pijeska. Ninska laguna, prema tome, kao rijetko koja lokacija na Jadranskoj - a mogli bismo slobodno ustvrditi, i na Sredozemnoj - obali ima sve uvjete da se u njoj smjesti suvremeni zavod za talasoterapiju koji može zadovoljiti sve kriterije današnjih standarda za ovaj odsjek medicinske djelatnosti.^(14,15)

U našem narodu, ali i u medicini sjeverne Dalmacije, Ninska je laguna odavna poznata i omiljena je mjesto na kojem se ljeti velik broj turista koristi ranije navedenim prirodnim čimbenicima: suncem, morem i blatom. No, zdravstvena služba Zadra posljednjih je godina ostvarila tijekom ljetnih mjeseci medicinsku skrb nad bolesnicima koji se na toj lokaciji liječe ljekovitim morskim peloidom-limanom, pa je omogućena kontrola i eviden-

cija tog oblika terapije jer ju tamo nadziru liječnik specijalist, medicinska sestra i fizioterapeuti. Tako postoji medicinska dokumentacija za razdoblje od 1970. do 1990. god., kad su trojednim terapijskim kurama obuhvaćena 7802 bolesnika u kojih je, uz primjenu peloida, provedena i kinezioterapija, hidroterapija, helioterapija i psamoterapija, što predstavlja doista suvremenu i kompleksnu talasoterapiju. Analiza postignutih rezultata pokazala je visok postotak pozitivnog terapijskog učinka, od 75-85%, ovisno o skupini tretiranih bolesnika, a većina ih je bolovala od bolesti lokomotornog sustava. Daljnjim praćenjem tih pacijenata utvrđeno je da su postignuta poboljšanja persistirala kroz više mjeseci, a u nemalog broja bolesnika i kroz više godina. Stoga postoje već i objektivno stečena i dokumentirana iskustva o liječenju psorijaze i psorijatičnog artritisa⁽¹⁶⁾ i nekih reumatskih bolesti^(17,18,19,20,21) talasoterapijskim metodama u Ninu.

U suradnji s pok. prof. dr. Veljkom Mandićem i dipl. inž. arh. Tomislavom Valerjevim mi smo u jednoj prilici već izradili i objavili našu koncepciju i dileme o izgradnji zavoda za talasoterapiju, koja se odnosi na lokaciju u Ninskoj laguni (Prilog).⁽²²⁾

Prve ideje za gradnju lječilišta u Ninu potekle su s medicinskih fakulteta u Beču i Pragu, čiji su stručnjaci još u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije posjetili Zadar i Nin. Neposredno pred prvi svjetski rat u Beču su učinjene analize ninskog peloida i na osnovi odličnih rezultata donijeta je odluka o gradnji lječilišta. Na žalost, prvi je svjetski rat to onemogućio. Bolesnici su između dva rata na vlastitu ruku dolazili u Nin, a to se nastavilo i nakon drugoga svjetskog rata.^(14,24)

Na poziv dr. Vjekoslava Maštrovića 25. rujna 1951. god. došla je u Nin komisija liječnika-balneologa na čelu s prim. dr. Dragom Čopom, radi pripreme za balneološki kongres u Opatiji (1954. god.). 1953. god. je dr. Stanko Miholić učinio prvu analizu ninskog peloida i prezentirao je na tom međunarodnom kongresu u Opatiji.⁽²³⁾ Slijedila je akcija prof. dr. Joze Budaka koji u Zagrebu, a potom u Zadru 11. svibnja 1965. god. drži sastanak na kojem sudjeluje i Vjekoslav Maštrović i gdje je donesen zaključak »da postoji stručna medicinska i ekonomska opravdanost osnivanja lječilišta u Ninu«. Te godine upućena je u Nin i prva skupina bolesnika koji su proveli kontrolirano liječenje.⁽²⁴⁾

Dana 22. veljače 1966. god. Turističko društvo Nin zatražilo je od Skupštine općine Zadar suglasnost za osnivanje »prirodnog banjškog lječili-

šta« u Ninu. Skupština je zatražila od Medicinskog centra Zadar da razmotri mogućnost otvaranja lječilišta u svom sastavu. Centar je osnovao komisiju stručnog savjeta Medicinskog centra za osnivanje klimatsko-banjskog lječilišta u Ninu, čiji je član bio i Vjekoslav Maštrović. Komisija je dala suglasnost »da se u Ninu može provoditi ljetna terapija na otvorenom od 15. VI. do 15. VIII.« i dala upute za izgradnju objekata za takav rad. Većina prijedloga komisije je ostvarena. Počinje se s upućivanjem bolesnika u Ninu u ljetnim mjesecima, što se s uspjehom provodi do 1991. god. kad je terapija nakon tjedan dana od početka prekinuta zbog rata.^(14,24)

Slijedi niz akcija za konačnu izgradnju lječilišta u Ninskoj laguni. Zavod za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju Medicinskog fakulteta u Zagrebu izrađuje 1968. god. prvu kemijsku analizu i sondažu lokaliteta s nalazištem peloida.⁽⁴⁾ 1970. god. »Soko« iz Mostara naručuje u Zagrebu od Arhitektonskog fakulteta prvi idejni projekt, koji je završen 1971. god. Zatim 1975. god. Skupština općine Zadar naručuje projekt samo terapijskog dijela lječilišta. Traži se investitor. 1977. god. »Turisthotel« iz Zadra prihvaća realizaciju u sklopu s Turističkim naseljem »Zaton« kraj Nina i naručuje u Zavodu za urbanizam u Zadru projekt, koji je gotov 1979. god.⁽²²⁾ Navodno nezadovoljan njime (Prilog), »Turisthotel« ponovno naručuje projekt u Rijeci kod Arhitektonskog biroa. Ovaj je projekt prezentiran 1981. god. no tada je cijela akcija stala, usprkos kontinuiranog pritiska javnosti preko medija, poglavito tijekom ljetnih mjeseci dok radi »ljetna terapija« na otvorenome.⁽²⁵⁾ Svi postavljaju pitanje zašto se ideja o gradnji lječilišta ne institucionalizira u korist svih; nositelj investicije »Turisthotel« oglašuje se na sve te pozive, ili je možda neka »nevidljiva sila« kočila i samu pomisao da »prvi hrvatski kraljevski grad Nin« učini jedan tako veliki iskorak. Nadamo se da je ovo ipak samo hipoteza!

No, iskoristivost Ninske lagune ima i širi razmjer jer nije, i ne bi trebala biti, rezervirana samo za talasoterapiju aktualnih »bolesnika« i invalidnih osoba. Ona pruža sve mogućnosti za razvoj zdravstvenog turizma, na što je jedan od nas nedavno podrobnije ukazao.⁽²⁵⁾ A to će onda imati i nužne reperkusije za gospodarstvo i mnoge druge djelatnosti čitavog zadarskoga kraja, pa i njegove šire okolice. Ako samo kratko ponovimo poznatu činjenicu da je turizam na našoj Jadranskoj obali ponajvažnija privredna grana, onda ne smijemo smetnuti s uma da je danas apsolutno potrebna prisutnost medicine i u toj djelatnosti, jer turisti koji su navikli na određenu razinu komfora pa ga i drugdje očekuju, radije dolaze onamo gdje im se pruža i stručni nadzor

nad njihovim zdravstvenim stanjem. U svim turistički orijentiranim zemljama (a Hrvatska je itekako turistički usmjerena!) razvija se sve više jedna od najmlađih interdisciplinarnih medicinskih struka, a to je turistička medicina; već je i u nas upravo s tog područja nedavno objavljen priručnik-prvijenac.⁽²⁶⁾

Bez obzira na prilike u kojima se trenutno nalazimo, smatramo potrebnim da već sada, misleći na neposrednu budućnost, poradimo na pripremama za ostvarenje zamisli i planova za uklapanje Ninske lagune i zadarskog područja u suvremena kretanja zdravstvenog i medicinskog turizma, ali i znanstvene talasoterapije u Europi, kako je to još prije tri desetljeća i više predosjetio i podsticao Vjekoslav Maštrović, pa upravo stoga ove prigodne retke sa zahvalnošću posvećujemo njegovoj uspomeni.

LITERATURA

1. MARETIĆ, Z.: Turizam i medicina. Medicinska enciklopedija, Dopunski svezak. Jug. leks. zavod, Zagreb 1974., str. 700-705.
2. MARETIĆ, Z.: Medicina turizma, neki pojmovi i definicije. Zbornik radova simpozija »Medicinski problemi u turizmu«, Crikvenica 1988., str. 34-41.
3. GUŠIĆ, B. i KESIĆ, B.: Nacionalni park Velika Paklenica i mogućnosti njegove društvene funkcije. Ljetopis JAZU za godinu 1957., knj. 64, str. 333-336. Zagreb 1960.
4. MANDIĆ V., NOVAK, R., DÜRRIGL, T. i ČEPELAK, R.: Peloidna nalazišta u Ninskoj laguni. Radovi Instituta JAZU u Zadru, sv. 16-17, str. 753-786. Zadar 1969.
5. MAKJANIĆ, B.: Klimatske prilike područja Nina. Pomorski zbornik, sv. 9, str. 576-596. Rijeka 1971.
6. ŠTRASER, R.: Talasoterapija. Medicinska enciklopedija, 1. izd. Jug. leks. zavod, Zagreb 1964., sv. 9, str. 456-460.
7. BROZIČEVIĆ, I.: Povodom 100. godišnjice zdravstvenog turizma u Crikvenici. Zbornik radova simpozija »Medicinski problemi u turizmu«, Crikvenica 1988., str. 24-33.

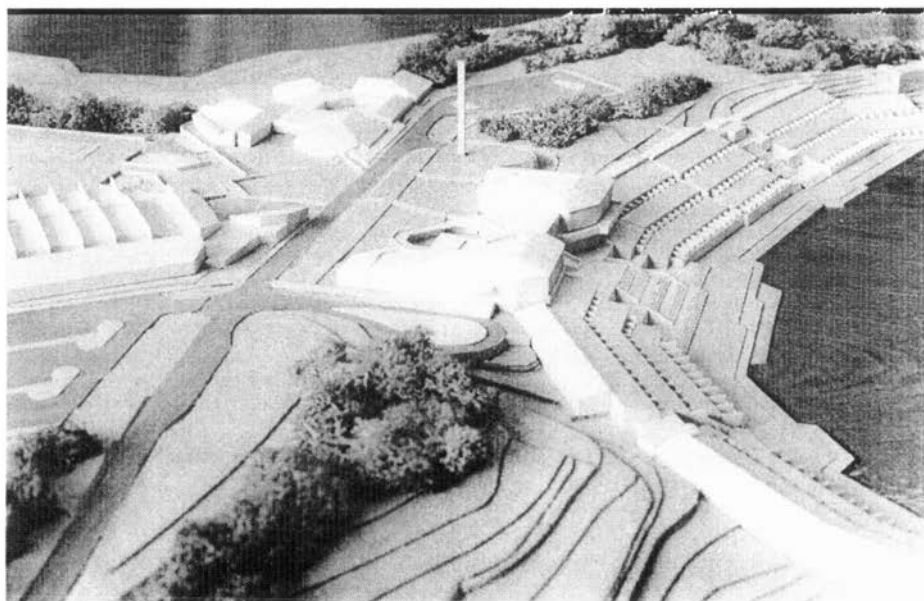

8. DÜRRIGL, T.: u knjizi Mathies, H. (ur.): Merkmale der wichtigsten rheumatischen Erkrankungen. Eular Publishers, Basel 1976.
9. MANDIĆ, V.: Principi rehabilitacije. Medicinski fakultet, Zagreb 1982.
10. ŠPIŠIĆ, B.: Kako pomažemo našim invalidima (monografija). Zagreb 1917.
11. MAŠTROVIĆ K.: Značenje i uloga talasoterapije u suvremenoj rehabilitaciji. Medicinski fakultet, Zagreb 1990. (rukopis).
12. MAŠTROVIĆ, Ž.: Prednosti zdravstvenog turizma kod nas, napose na zadarskom području. Medica Jadertina, 14:87-96, 1982.
13. MAŠTROVIĆ, Ž.: Zdravstveni turizam kao privredni faktor. Turizam, 9:18-19, 1972.
14. MAŠTROVIĆ, Ž.: Grad Nin i prednosti koje pruža prirodni faktor. Medica Jadertina, 7:39-49, 1975.
15. MAŠTROVIĆ, Ž.: Prirodni ljekoviti faktori u rehabilitaciji s osobitim osvrtom na morske peloide-limane. Liječnički vjesnik, 98:561-563, 1976.
16. MAŠTROVIĆ, Ž., PETRIČIĆ, B. i MAŠTROVIĆ, K.: Suvremena talasoterapija i njeno korištenje u liječenju psorijaze i psorijatičnog artritisa. Medica Jadertina, 20 (supl.): 63-67, 1990.
17. MAŠTROVIĆ, Ž. i SMIRČIĆ, T.: Naša iskustva u liječenju periartritisa ramenog zgloba talasoterapijskim postupcima. Zbornik radova simpozija »Medicinski problemi u turizmu«, Crikvenica 1988., str. 336-337.
18. MAŠTROVIĆ, Ž.: Liječenje artroza koljena i kuka prirodnim ljekovitim faktorima s posebnim osvrtom na peloid iz Nina. Medicina, 15:86-87, 1978.
19. MAŠTROVIĆ, Ž., WAGNER, F. i GRGUREV, J.: Primjena termičkih svojstava limana u liječenju kroničnih križobolja. Medica Jadertina, 11:171-176, 1979.
20. MAŠTROVIĆ, Ž.: Kronično bolno rame - mogućnosti talasoterapijskog liječenja. Zbornik radova XVIII. stručnog sastanka internista Slavonije, Osijek 1987., str. 65-70.
21. MAŠTROVIĆ, Ž., PAVIĆ, M., MILIĆ-DUMANČIĆ, M., NIŽIĆ, G. i GRGUREV, J.: Naša iskustva u liječenju cervikalnog sindroma elementima talasoterapije. Medica Jadertina, 16 (supl.):231-234, 1986.

22. MAŠTROVIĆ, Ž., DÜRRIEGL, T., MANDIĆ, V. i VALERJEV, T.: Suvremena koncepcija, dileme i teškoće u projektiranju i izgradnji zavoda za talasoterapiju. *Medica Jadertina*, 10:87-100, 1978.
23. MIHOLIĆ, S.: Mineral waters along the Eastern Adriatic Coast, *Congres international d'hydroclimatisme et de thalassotherapie*, Opatija 1954., (II. ton), str. 149-155, Beograd 1956.
24. SABOL, R. i MAŠTROVIĆ, Ž.: O prvim stručnim inicijativama korištenja ninskog peloida 1965. god. s osvrtom na početak izgradnje lječilišta Igala. *Medica Jadertina*, 15:133-140, 1983.
25. MAŠTROVIĆ, Ž.: Nin - budući centar zdravstvenog turizma. *Medica Jadertina*, 20(supl.):283-293, 1990.
26. CAPAR, M., MURR, Gj. i POPIĆ, G. (ur.): Priručnik turističke medicine, Medicinski centar, Pula 1993.

Th. Dürrigl - Ž. Maštrović, Vjekoslav Maštrović, prvi zagovornik zdravstvenog turizma u Ninu,
Rad. Zavoda povij. znan. HAZU Zadru, sv. 37/1995, str. 895-906.

Prilog. Idejni projekt kompleksa zdravstvenog turizma u Ninu
(Oštrić, Valerjev 1979).

Theodor Dürriegl - Želimir Maštrović: VJEKOSLAV MAŠTROVIĆ,
THE FIRST PROMOTER OF HEALTH TOURISM AT NIN

S u m m a r y

The authors point out the present day phenomenon of tourism which, after World War II, has developed on a grand scale. The fact is that the basic activities in tourism, directly or indirectly, are related to the improvement and maintenance of health, with the others only following them, supplementing and making them more suitable. Immediately after World War II this fact was recognized only by few, without being understood by those rigid social structures of the »people's« authorities that were frowning upon them. One of those pioneers of tourism was also Vjekoslav Maštrović who already at this time became aware not only of the importance of traditional tourism but also of selective forms of tourism in Zadar, such as congress tourism, nautical tourism and especially health tourism at Nin, Starigrad etc.

The use of natural medicinal factors are becoming ever more attractive for a modern man who wants to use his holidays to improve his health as well. The modern medicine has evaluated them and defined the indications for some diseases together with counterindications for such a treatment.

The Nin lagoon is rich in natural resources, in sea medicinal peloid-liman. According to the tradition its use started in the last century, but some excavated finds suggest the existence of typical Roman thermae and it can be supposed that it was used by the Romans as well.

The idea for building a health resort at Nin appeared in Vienna before World War I which put a stop to its realization. The first analysis of the peloid from Nin was performed by a physical method in 1953, and by chemical method in 1968. The construction plans were made in 1971, and then again in 1975, 1979 and 1981. In summer the peloid was used in the open in 1965 and then from 1967 to 1969, without any records being held. From 1970 to 1990 7802 patients were treated, with the positive results in 75 to 85% of cases. The improvements last in the span of several months to several years.

We believe that the realization of a systematic and professional use of the natural medicinal factors of the Nin lagoon, on an adequate, highly professional and both medical and economic level will soon take place, and that Nin will become an attractive medicinal place on one of the pearls of Europe, the Croatian Coast of the Adriatic.

The idea first envisaged and promoted by Vjekoslav Maštrović will thus come to realization and, therefore, these lines are dedicated to him.